

ПРАВА ДИТИНИ: ІЛЮЗІЇ ТА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

*Пацкан І. М.,
студентки 4 курсу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

«Права людини починаються з прав дитини» - саме таке філософське гасло є серцевиною сучасної тенденції захисту прав дитини в світовому контексті та, безумовно, і на теренах України. І з соціальної, і з правової точки зору, дитина – це особливий суб'єкт правовідносин, що наділений специфічними потребами, інтересами, а також володіє необхідним об'ємом особистих, соціальних та культурних прав. Проте, враховуючи власне особливості віку та статусу, дитина не завжди володіє достатньою спроможністю самостійно відстояти свої права, а також захистити їх на належному рівні. Незважаючи на достатній міжнародно-правовий, а також національний нормативний базис з приводу забезпечення прав даної соціально-демографічної групи, права дитини в Україні систематично порушуються.

Перш за все, варто почати з того, що згідно з останніми дослідженнями «Economist Intelligence Unit» до списку найкращих для народження дітей країн було віднесено Австралію, Швейцарію, Швецію, Данію, а також деякі інші країни Скандинавії.[2, с.3] Невтішно, але Україна посіла 78-е місце з 80 можливих. Причому, матеріальний добробут (ВВП на душу населення) – це лише один з компонентів списку, що також включає очікувану тривалість життя, статистику розлучень, показники безробіття, злочинності і самогубств. Той факт, що Україна є «заднім» лідером за даним рейтингом змушує до серйозного переосмислення сучасної ювенальної політики в державі.

Неможливо заперечити той факт, що Україна має цілком достатню нормативно-правову базу, що закріплює права дитини на належному рівні. В 1991 році Україна ратифікувала світову «Конституцію» із захисту прав дитини - Конвенцію про права

дитини (поза межами якої, до речі, залишилися тільки Сполучені Штати Америки та Сомалі), а також під впливом цього коригувала власне законодавство відповідно до норм Конвенції. Це зумовило прийняття Закону «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про забезпечення організаційно-правових умов захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», а також затвердження Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції про права дитини на період до 2016 року».[5, с. 5-6]

Конвенція містить повний перелік прав дитини: на життя, на ім'я, на набуття громадянства, на піклування з боку батьків, на збереження своєї індивідуальності, право бути заслуханою у ході будь-якого розгляду, що стосується дитини; право на свободу совісті та релігії; право на особисте та сімейне життя; недоторканість житла; таємницю кореспонденції; право користуватися найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я; благами соціального забезпечення; на рівень життя, необхідний для її розвитку; на освіту; на відпочинок; на особливий захист: від викрадень та продажу, від фізичних форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, участі у військових діях; право на вжиття державою всіх необхідних заходів щодо сприяння фізичному та психічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка стала жертвою зловживань або злочину.[1, с.3-10] Метою цієї Конвенції є встановлення стандартів для захисту дітей від зневаги та образ, з якими вони стикаються до певної міри щодня в усіх країнах.

Але чи справді ратифікація цієї Конвенції стала гарантією для стабільного захисту прав дітей в нашій державі? На жаль, факти свідчать про інше. До 20-тиріччя ратифікації Україною Конвенції про права дитини Уповноваженим з прав людини було подано звіт під назвою «Стан та дотримання прав дитини в Україні», де було подано деталізовану інформацію з приводу даного питання, наведено статистичні дані, конкретні факти, а також перспективи подальшого вирішення проблем.

Зокрема, з кожним роком зростає кількість дітей, які звертаються до Уповноваженого з прав людини з приводу захисту

своїх прав. У 2006 р. безпосередньо звернулися 376 дітей, у 2007 р. – удвічі більше – 776, а у 2008 р. надійшли індивідуальні та колективні звернення за підписами 4663, а у 2009 - 2430 дітей. Треба відзначити, що частина звернень самих неповнолітніх стосується прохання допомогти їхнім батькам та рідним у працевлаштуванні, отриманні пенсій, забезпеченні належного лікування, якнайшвидшого повернення з місць позбавлення волі. Також надходить досить велика кількість звернень щодо захисту соціальних прав дітей. Так, у 2009 році кожне четверте звернення стосувалося забезпечення права на одержання аліментів на утримання дітей. Кожне п'яте звернення стосувалося дотримання житлових прав дітей. Майже 10% звернень стосуються усиновлень та встановлення права на опіку.[4, с.12]

До Уповноваженого з прав людини постійно надходять листи від родин з дітьми, які скаржаться на важкі матеріально-побутові умови проживання, необхідність допомоги у погашенні заборгованості за житлово-комунальні послуги, забезпеченні санітарно-курортним лікуванням, наданні пільгового проїзду у транспорті, придбанні одягу, шкільного приладдя тощо. Найбільша кількість малозабезпечених сімей – у Тернопільській (це близько 80% багатодітних сімей) та в Одеській (близько 60%) областях.

Таким чином, у зв'язку з фактором бідності та недостатнього матеріального забезпечення виникає ще один хвороблива для суспільства тенденція – праця малолітніх та неповнолітніх дітей. Бідні сім'ї намагаються влаштувати дітей на роботу, і при цьому освітні можливості стають для дітей недоступними, а частина батьків навіть вважає, що праця буде для дитини кориснішою за навчання. А низький рівень освіченості, в свою чергу, не сприяє підготовці підростаючого покоління до продуктивного трудового життя. Досить резонансним був випадок, коли було відкрито провадження щодо захисту прав десяти усиновлених дітей віком від 10 до 18 років, яких так звані батьки з м. Сніжного Донецької області щонаочі протягом тривалого часу залучали до видобутку вугілля на нелегальній шахті. Це свідчить ще й про те, що працю дітей експлуатують з корисливих мотивів.

Але ці проблеми виглядають доволі незначними порівняно з деякими іншими, що стосуються, зокрема, недоторканості та статевої захищеності дітей. Так, у газеті "Факты и комментарии" 25 липня 2007 р. повідомлялося про пологи 12-річної дівчинки – мешканки одного з сіл Савранського району Одещини. Батьком народженої дитини, яка невдовзі померла, був співмешканець матері малолітньої дівчинки. Прокуратурою були вжиті заходи щодо захисту прав дівчинки, а кримінальну справу направлено досуду. 27 серпня 2007 р. районний суд визнав винним співмешканця устатевих зносинах з особою, що не досягла статевої зрілості (за ч.2 ст.155КК України), та призначив йому покарання у вигляді чотирьох років позбавлення волі. Проте його було звільнено від відбування покарання з випробуванням, встановивши трирічний іспитовий строк. Насильник продовжував жити в одному селі зі скривдженою ним дитиною! Зрозуміло, що такий вирок не відповідав тяжкості скоєного злочину. Але, на жаль, і Верховний Суд України не побачив суспільної загрози у його перебуванні на волі, подання прокуратури ним було відхилене. З метою запобігання спілкуванню з кривдником дитину влаштували на навчання у іншому районі області. [6, с. 83-85]

Нині здійснюється низка проваджень у справі пропорушення прав дітей, зокрема, за повідомленнями: інформгентства "ForUm" за 22 березня 2010 р. про припинення прикордонниками спроб незаконного вивезення за кордон маленького хлопчика громадянами Бельгії та Польщі; газети "Факты и комментарии" за 1 липня 2010 р. – про продаж тримісячної дитини 37-річною матір'ю та її співмешканцем; інформгентства "КИД" за 7 жовтня 2010 р. – про злочинні дії мешканки м. Стаханова Донецької області, яка примушувала 7-річну доньку вступати у статеві зносини з чоловіками.

За даними Дитячого фонду ООН, близько 2 млн дітей щорічно використовується у "секс-індустрії", в Інтернеті розміщено понад мільйон фотографій 10–20 тис. дітей, з яких встановлено особи лише кількох сотень. Україна, на жаль, визнана одним із неофіційних центрів виготовлення порнографічної продукції з використанням образ дитини. За оцінками експертів Інтерполу, український ринок дитячої порнографії оцінюється в 100 млн

доларів на рік. Водночас аналіз свідчить, що кожна п'ята порушена кримінальна справа, пов'язана з цими злочинами, закривається, а злочинці фактично уникають покарання. На жаль, у багатьох випадках жертвитаких злочинів навіть не звертаються до правоохоронців.

Також викликають занепокоєння масштаби тиражування й культивування жорстокості та насильства, що породжують віктимнута протиправну поведінку неповнолітніх. Чинним законодавством, зокрема статтями 6 та 28 Закону України "Про телебачення і радіомовлення", заборонена демонстрація насильства засобами масової інформації, розповсюдження програм зі сценами вбивства та сценами, зверненими до сексуальних інстинктів. Проте ефір продовжує бути перенасиченим фільмами з проявами агресії та насильства, що згубно впливає на психіку неповнолітніх, деформує розуміння ними загальнолюдських цінностей, формуючи викривлену свідомість.[6, с. 123-126]

Незаперечним є те, що місія забезпечення всього спектру прав дитини покладається перш за все на найближчих людей, а саме на батьків та осіб, що виконують їх функції. Попри це, за результатами опитування, 47% дітей відповіли, що батьки взагалі нічого не знають про проблеми, які турбують дитину (особливо на цьому наголошують дівчата та діти 16 – 17 років). 42% дітей відмічають, що батьки майже нічого не знають про те, як вони витрачають свої кишенькові гроші, близько третини опитаних дітей відмітили, що батьки не знають, які оцінки отримує дитина у навчальному закладі (із дорослішанням дитини батьківський контроль зменшується). 8% дітей зазначають, що батьки необізнані щодо їх стану здоров'я (особливо серед 16 – 17-річних та мешканців обласних центрів). Поза батьківським контролем залишається активність дитини в Інтернеті – 40% респондентів (серед хлопців – 47%, серед дівчат – 33%) вказали, що батьки зовсім не контролюють, що вони роблять в Інтернеті. Соціально-економічні негаразди спричиняють і посилюють кризу інституту сім'ї. В 1367,6 тис. родин в Україні діти не мають одного чи обох батьків. У 2009 р. народилося поза шлюбом 93,5 тис. дітей, або кожна п'ята дитина.[3, с. 18-23]

Окремою проблемою є лікування дітей з рідкісними хворобами, хворих на епілепсію та аутизм, а також реабілітація дітей з ДЦП. У Державному бюджету стаття «Дитяча онкологія та онкогематологія» фінансуються всього на 45% від потреби. Онкохворі не мають змоги отримати повноцінне та ефективне лікування в Україні та за кордоном. Окрім цього, діти потребують якісної та професійної психіатричної допомоги. Статистика показує, що кожна 5 дитина в Україні потребує в тій чи іншій мірі допомоги спеціаліста-психіатра. Аналізуючи ці дані, варто пригадати красномовну норму Конвенції щодо права дитини на отримання висококваліфікованої та максимально якісної медичної допомоги.[6, с. 46-49]

Таким чином, можна резюмувати, що норми Конвенції та інших нормативно-правових актів виступають досить декларативними, якщо брати до уваги реалії та їх фактичне підтвердження. Суспільство та держава зобов'язані забезпечувати дотримання прав дитини на найвищому рівні і виключати будь-яку можливість експлуатації дитячої праці та порушення інших прав. Варто зазначити, що саме на такому ґрунті можуть зростати поняття справжнього громадянського суспільства, а також категорії гуманізму, справедливості та законності. Діти – це нове покоління, це майбутнє держави, тож як можна говорити про «здорове» суспільство та правову державу, якщо ми прямуємо у завтрашній день з такою статистикою систематичних порушень прав дитини, як ми маємо зараз? Тільки оновлення ювенальної політики держави та покращене фінансування різноманітних програм захисту прав дітей стануть рушівними кроками до зміни існуючих даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція ООН про права дитини. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021
2. Найкращі країни світу для народження дітей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/world/17may2013/harmony.html>

3. Права дитини в Україні систематично порушуються. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://commongoal.org.ua/?p=145>
4. Ковальчук А.Ю., Гуревич О.М. Деякі аспекти правового забезпечення прав і свобод дитини // Європейські перспективи. - №2. – 2012. – с. 83-87
5. Гордуз О.А. Нормативно-правові засади забезпечення прав дитини в Україні // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – №6. – 2013. – с. 20-22
6. Стан дотримання та забезпечення прав дитини в Україні // Звіт Уповноваженого з прав людини. – Київ.– 2010.– 219с.